

'Terör' kavramının asıl muhatabı muhalifler değil devlettir

- "Terör" lafzının kamusal alandaki ilk yansımaları, Fransız Devrimi'nin hemen akabindeki yıllara rastlar. Devrim sonrasında bu kavram, 1793-94 yıllarındaki devlet şiddetini tanımlamak için kullanılmıştır.
- Her devlet, kendi politik ajandasına göre kendisine muhalif grupları "terörist organizasyon" olarak mimleyebilir. Örneğin Rusya, PKK'yi terör listesine dahil etmiyor ama Rusya'nın "terör örgütleri" listesinde ağırlıklı olarak Kafkaslar'daki silahlı gruplar yer alıyor.

Hollanda'nın Utrecht Üniversitesi'nde araştırma görevlisi olarak çalışan Dr. Ayhan Işık'ın ağırlıklı çalışma alanı, Kuzey Kürdistan'daki paramiliter yapılanmalar.

Dr. Işık'ın çalışması, devletin ve kendisine yedeklemeye çalıştığı toplumsal söylemin imgelemindeki Kürt imajına da uzanıyor.

Bu imgelemin son yıllarda giderek daha fazla "yatırım yapılan" sözcüklerinden ikisi ise "terör" ve "terörist".

Işık ile kapsamı da, şiddetinin etkisi de giderek daha da büyüyen/keskinleşen bu iki sözcüğün kullanımını konuştuk.

Barış BALSEÇER

Terör kavramı ilk olarak ne zaman, kimler tarafından hangi amaçla kullanılmıştır?

Spesifik olarak terör kavramı oldukça geniş bir bağlama sahip olduğu için akademik olarak uzmanlık gerektiren bir konu. Araştırma konularım ve siyasal şiddet çalışmam itibarıyla kavrama aşına olduğumu fakat bir bütün olarak terör ve terörizm tartışmalarına hakim olmadığımı belirtmeliyim.

Kavramın, kullanımı açısından, siyasaldan toplumsala, ardından tekrar siyasala evrilen birkaç yüz yıllık bir geçmişe sahip olduğunu söyleyebiliriz. Anlam olarak ise uluslararası ve akademik camiada üzerinde uzlaşıya varılmış bir kavram değil. Kimin terörist olarak tanımlanacağı ve hangi eylemlerin terörizm kapsamında ele alınacağı oldukça muğlak. Her devletin ya da uluslararası birliğin kendi terör tanımı ya da terör listesi olduğundan, özellikle akademik literatürde bu kavram, mesafeli yaklaşılacak bir kavram. Fakat genel olarak; devletler de dahil olmak üzere belli grupların ya da kişilerin, kimi amaçlar doğrultusunda hedefledikleri grupları ya da kişileri şiddet eylemleriyle korkutması, sindirmesi, terör olarak tanımlanmaktadır.

"Terör" lafzının kamusal alandaki ilk yansımaları, Fransız Devrimi'nin hemen akabindeki yıllara rastlar. Devrim sonrasında bu kavram, 1793-94 yıllarındaki devlet şiddetini tanımlamak için kullanılmıştır. Günümüzde ise terör, genel itibarıyla "küçük ya da büyük ölçekte olan ve devletlere karşı savaşan örgütleri ya da bireysel şiddet eylemlerini" tanımlamak için kullanılsa da literatürde devlet terörü ifadesi oldukça önemli bir yer kaplıyor.

Yani aslında terör, devlet şiddetini tanımlamakla ilişkili bir kavram mı?

Evet, terör kavramının ortaya çıkışı "devlet şiddeti" ile ilişkilidir. Yani kavram, devletin karşındaki bir grubun değil de, devletin uyguladığı şiddeti tanımlamak için kullanılmıştır. Yirminci yüzyıl başlarından itibaren

ise kavram, devletin karşısında konumlanan "bireysel ya da örgütsel şiddet eylemleri" için kullanılmaya başlanmıştır.

Şiddet kullanma tekeli ile ulus-devlet tanımı arasındaki bağlantı nedir?

Günümüz "modern ulus-devlet" tanımında "şiddet", çok belirleyici bir kavram. Max Weber de devleti "şiddeti kullanma meşruiyetine ve tekeline sahip grup" olarak tanımlar. Weber'e göre "şiddet kullanma tekeli", devlet tanımının çerçevesini belirleyen temel kriterdir. Dolayısıyla devlet ya da egemen, ülke içinde kendisine rağmen şiddet kullanan hiçbir yapıyı bu anlamda meşru görmüyor ve yasalarını da buna göre hazırlıyor.

Devlet, böylelikle, şiddeti sadece kendisinin uygulayabileceğini ve kullanabileceğini söylemiş oluyor. Bu iddiasını da kendi oluşturduğu anayasa ve kanunlara dayandırıyor. Kanunlar çerçevesinde şiddeti kullanan grupları da ordu, polis vb. olarak tanımlıyor.

Dolayısıyla devletin yetki vermediği herhangi bir birey ya da grup şiddet kullandığında "yasalara" karşı gelmiş oluyor. Kişi veya grup devletin yasalarına karşı geldiği anda da devlet tarafından tanımlanmış çeşitli suç isnatlarıyla karşılaşır.

Öte yandan bu tanıma dair önemli eleştiriler de yapılıyor. Modern devlet tanımı yasalarda böyle olsa da, hakikatin böyle olmadığını, gri alanların çok fazla olduğunu, devletlerin yeri geldiğinde bu şiddet kullanma tekeli belli dönemlerde ve belli sürelerle kimi

gruplara devrettiğini biliyoruz.

Devletlerin kendilerine muhalif kişi veya gruplara dönük "terör" kavramını kullanması ne zaman başlıyor?

Dışlayıcı bir ifade olarak kullanılan terör kavramı, 1920-1930'lardan itibaren parça parça kimi bireysel (siyasal hedefi olmayan) şiddet eylemleri için kullanılırken; kavram, günümüzdeki tanımına yakın bir anlamını 1970'lerden sonra buluyor. Özellikle 70 ve 80'li yıllardan itibaren devletler, muhalif ulusal kurtuluş hareketlerini terörist organizasyonlar ve gruplar olarak tanımlıyor.

Öte taraftan "devlet terörü" kavramı da kullanılıyor. Hangi eylemler "devlet terörü" olarak tanımlanır?

Literatürde "terör" denildiğinde sadece devlet dışındaki grupların şiddet kullanması tarif edilmiyor. Bir grubu ya da bir devleti uyguladığı şiddet üzerinden total şekilde "terörist organizasyon" şeklinde tanımlamak da mümkün değil.

Daha açık bir ifadeyle: Amaçları doğrultusunda sivilleri korkutmak ve sindirmek için şiddet eylemlerini kabul eden ve uygulayan oluşumları bunun dışında tuttuğumuzda topyekûn olarak örgütler ve devletler için terör ifadesini kullanmak yerinde olmayabilir fakat belli eylem biçimlerine bakılarak bu tanım yapılabilir. Eylemin hedefi genel itibarıyla siviller olduğunda ve eylem korkutma ve sindirmeye dönük ise "terör eylemi" tanımı kullanılıyor.

Antropolog Jeffrey Sluka, devlet terörü kavramını, devlet veya onun ajanları/destekçileri tarafından şiddetin, özellikle sivilere karşı bir siyasi yıldırma ve kontrol aracı (yani bir baskı aracı) olarak kullanımı veya buna dair tehdidi açıklamak için kullanıyor. Ayrıca Türkiye'nin 1993-1996 yılları arasında uyguladığı strateji tanımlanırken kimi eylemler, "devlet terörü" olarak tanımlanabilir. Çünkü bunlar, "devlet terörü" tanımına uygun eylemlerdir. Devlet ya da devletle ilişkili grupların gerçekleştirdiği sivilere yönelik zorla kaybetmeler, işkenceler, faili meçhuller buna örnek verilebilir.

Peki bir siyasal örgüt neler kıstas alınarak devletler tarafından "terör" listesine alınıyor?

Bir siyasal örgütün terör listesine dahil edilip edilmemesi, o siyasal örgütün amaçları, stratejisi ve savıştığı devletin siyasetine göre belirleniyor. Ciddi bir amacı, uzun vadeli bir stratejiyi olmayan ve kısa süreli korkutma amaçlı eylem yapan gruplar, genelde bu kategoriye dahil ediliyor ya da terör listesini hazırlayan kurumlarca böyle varsayılıyor. Uzun zamana yayılan bir amaç varsa, hedefler belliyse, bu "terör" değil "iç savaş" ya da Cenevre Konvansiyonu'na göre "devletler arası olmayan silahlı çatışma" olarak geçiyor.

Siyaset bilimci, sosyolog ve tarihçi Charles Tilly'e göre terör, "geniş çapta tekrarlanan ama kesin olmayan bir şekilde sınırlandırılmış bir siyasi stratejiye işaret eder. Bu stratejiyi makul bir şekilde bazı mevcut rejimlerin, rutin olarak işleyen siyasal mücadele biçimleri dışında kalan araçlar kullanarak, düşmanlarına karşı tehditlerin ve şiddetin asimetrik bir şekilde yayılması olarak tanımlanabilir."

Tanım çok geniş ve bu tanım aralığına kimlerin alınacağı belli değil. Grup ya da devletleri bu listeye almaktansa eylem biçimlerini almak, "terör" denilen kavrama daha uygun olabilir. Çünkü demokrasi, ikti-

"Evet, terör kavramının ortaya çıkışı "devlet şiddeti" ile ilişkilidir; kavram, devlet karşısındaki bir grubun değil, devletin uyguladığı şiddeti tanımlamak için kullanılmıştır. Yirminci yüzyıl başlarından itibaren ise kavram, devletin karşısında konumlanan "bireysel ya da örgütsel şiddet eylemleri" için kullanılmaya başlanmıştır."

dar, sınıf, devlet, devrim ve benzeri kavramlar gibi terörizm de tanım itibarıyla üzerinde uzlaşılmamış bir kavramdır.

Türkiye'nin Kürt siyasetine yönelik temel argümanını "terör" üzerine kurguladığını görüyoruz. Türk devletin terör tanımının içerisine kimler, hangi sebeplerle dahil edilmiştir? Mesela 1991'de çıkarılıp 2003'te revize edilen "Terörle Mücadele Yasası" kimleri kapsıyor?

"Terör", devletler açısından oldukça pragmatik ve işlevsel olarak kullanılan bir kelime. Ağırıklı olarak Türk devletin "terör" tanımını bir çerçeveye kavuşturması, kendince bir strateji olarak kabullenmesi, 1991'de başlıyor.

Devlet, 1991 yılında, PKK ile mücadelesinde strateji değiştirdi; düzenli ama hantal bir yapıdaki orduyu daha mobil, daha hareketli bir orduya dönüştürdü; "düşük yoğunluklu savaş" dediğimiz stratejiyi uygulamaya başladı. Aynı yıl "Terörle Mü-

cadele Kanunu" çıkartıldı. Kanun çıktığında ciddi anlamda çok tartışma yürütülmüş, eleştirilmişti. 1991'de benimsenen yeni stratejinin hukuki altyapısı da ağırlıklı olarak bu "Terörle Mücadele Kanunu"na göre oluşturuldu.

Bu kanunda yer alan terör tanımı oldukça geniş tutulmuştur. Her türlü eylem (demokratik eylem türleri dahil) bu kategoriye rahatlıkla yerleştirilebilir. Kanun, Şeyh Said İsyanı sırasında, TBMM'de 4 Mart 1925'te çıkarılan Takrir-i Sükun Yasası'na çok benziyor. 1991 tarihindeki Terörle Mücadele Kanunu, 2003'te revize edilmiştir.

PKK 1984 yılında ilk silahlı eylemlerine başladığında, devlet kurumları ve siyasetçiler tarafından bu eylemler "terörizm" kategorisinde ele alınmamış; daha çok eylemciler üzerinden bir tanımlamaya gidilerek "çapulcular" ve "eşkiyalar" terimleri kullanılmıştır. 1991'deki anayasal düzenleme, devletin daha önce kurgulayıp kullandığı "eşkiya" tanımından daha "modern" bir tanıma geçmesi anlamına da geliyor. Kendine göre yepyeni bir form oluşturuyor.

Türk Ceza Kanunu'ndaki 10 ayrı maddede "terör suçu" tanımlanmıştır. Ayrıca 50'den fazla kanunda, suç olarak tanımlanan eylemler, "terör örgütü" olarak kabul edilen örgütler veya üyeleri tarafından işlendiğinde "terör suçu" kapsamında değerlendiriliyor. Yani kişi bir örgüt adına eylem yaptığında yaklaşık 60 farklı kanunda tanımlanmış terör suçlarından biri veya daha fazlası tarafından yargılanabilir.

Devletler "kendi terör gruplarını" neye göre belirliyor?

Her devlet, kendi politik ajandasına göre kendisine muhalif grupları "terörist organizasyon" olarak mimmleyebiliyor. Örneğin Rusya, PKK'yı terör listesine dahil etmiyor ama Rusya'nın "terör örgütleri" listesinde ağırlıklı olarak Kafkaslar'daki silahlı gruplar yer alıyor.

► “Terörizm” ve “terör” kavramları, 2000’li yılların başından itibaren ciddi anlamda nitelik değiştirdi. Bu kavramlar, toplumlara basın-yayın organlarıyla durmadan enjekte edildi ve rahatlıkla bir ülkeyi işgal etme meşruiyetini oluşturan bir argümana dönüştüler.”

15 Ağustos'un sonrasında Türk basınında çıkan bir haber. 'Eşkiya' sözcüğünün hâlâ revaçta olduğu zamanlar. 30 Ağustos 1984-Milliyet

Belirlediğiniz bu kodlamaya göre Türk devletine karşı mücadele veren PKK'yi diğer ülkeler neden "terör listesine" aldı?

PKK'yi terör listesine alan AB ülkelerine baktığımızda iki kategoriyle karşılaşırız: Almanya, Fransa, İngiltere, Hollanda gibi ülkeler, hem AB'nin aldığı hem de kendi aldıkları karara bağlı olarak; bunların dışındaki AB ülkeleri ise Avrupa Birliği PKK'yi "terör listesine" aldığı için listelerine dahil etmiştir. Örneğin Yunanistan, İsviçre gibi ülkeler, AB'nin kararına uyarak böylesine bir karar alıyor.

Almanya ve İngiltere, Türkiye ile olan siyasi, ekonomik ilişkileri ve NATO üyesi olmaları dolayısıyla 90'lı yılların başlarından itibaren bu siyaseti izliyor ama genel olarak Avrupa Birliği (AB), PKK'yi 2002 yılında bu listeye dahil ediyor.

Belçika Yüksek Mahkemesi ise birkaç yıl önce farklı argümanlarla, "Bu liste sürekli aynı şekilde tekrarlanamaz" diyerek PKK'yi bu listeden çıkarmıştı ama Belçika'daki mahkemenin bu hukuki kararından hemen sonra Belçika Dışişleri Bakanlığı açıklama yaparak mahkeme kabul etmesi de hükümetin bunu kabul ettiğini açıklamıştı. Türkiye, AB, ABD ve birkaç ülkenin daha PKK'yi "terör listesine" aldığını görüyoruz.

Şu anda dünyanın gündeminde olan çok trajik bir olay üzerinden bunu vurgulamak önemli. Afganistan'daki durumu hepimiz takip ediyoruz. ABD'nin Afganistan'a ilk operasyonunun üzerinden 20 yıl geçti. Global ölçekte "terör" ve "terörizm" kavramlarının en fazla kullanıldığı dönem bu yıllardır diyebiliriz.

"Terörizm" ve "terör" kavramları, 2000'li yılların başından itibaren ciddi anlamda nitelik değiştirdi. Bu kavramlar, toplumlara basın-yayın organlarıyla durmadan enjekte edildi. Rahatlıkla bir ülkeyi işgal etme meşruiyetini oluşturan bir argümana dönüştü. Devletler, bu dönemden itibaren "iç ve yabancı terörist organizasyonlar" şeklinde listeler oluşturmaya başladı.

1980'lerden itibaren neoliberalleşme ve globalizasyon dediğimiz süreçte birlikte ekonomik sınırların ortadan kalkması, bağlayıcı bir etken olarak karşımıza çıkıyor. Ekonomiler iç içe geçti, bağımlı hale geldi. Devletler arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasal ajandaların parçası haline getirildi. Türkiye-Almanya ilişkisi, buna çok önemli bir örnek.

İki ülke arasında kurulan ekonomik ilişki, taraflardan birinin kendi içerisinde düşman olarak tanımladığı bir grubun eylemini engellemek için diğer taraftan destek talebinde bulunduğu çeşitli girişimlere imkan sağlayabiliyor. Devletler artık "terör" kavramını kullanarak kriminalizasyon alanını genişletip kendilerine muhalif olabilecek grupların yaptığı eylemleri anayasalarına uygun olsalar dahi engellemeye çalışıyor.

Kürt siyasetinden birileri Türk medyasıyla karşılaştığında sorulan klasik sorulardan biri de, "PKK'yi terör

örgütü olarak görüyor musunuz?" oluyor. Siyasi soykırım operasyonlarında da temel argüman "terör". Bu soru ve Kürt siyasetine yönelik "terör" nitelendirmesinin temel amacı, sizce nedir?

Burada "terörizm" kavramıyla muhatap kılınan birey, devlet karşıtı ya da devlet düşmanı bir alana sınırlanıyor; böylelikle bireyin kendini savunmak ya da tartışmayı zenginleştirmek adına öne sürebileceği tüm argümanlar baştan elinden alınıyor. Kişi, çokça tartışıldığı üzere Türklük sözleşmesinin dışına çıktığı anda, kriminalizasyona tabi tutuluyor. Tahir Elçi,

80'lerden itibaren neoliberalleşme ve globalizasyon süreciyle ekonomik sınırların kalkması, bağlayıcı bir etken. Ekonomiler iç içe geçti, bağımlı hale geldi. Devletler arasındaki ekonomik ilişkiler, siyasal ajandaların parçası haline getirildi. Türkiye-Almanya ilişkisi, buna çok önemli bir örnek."

Ahmet Hakan'ın programına çıktığında belirlenmiş ya da devletlinin kendisinden beklediği çerçevenin dışında cevaplar verdiği için program sonrasında hedef haline getirilmişti. Orhan Doğan'ın, Ahmet Türk'ün, Selahattin Demirtaş'ın ve daha birçok Kürt siyasetçisinin karşılaştığı tablo hep bu oldu.

Televizyonda programlara katılan veya mecliste kürsüye çıkan Kürtler ya da Kürtlerin verdiği mücadeleye destek veren diğer etnik gruplardan siyasetçilere, entelektüellere ve sanatçılara söz verildiğinde, Kürtlerin haklı taleplerinin gündeme getirilmemesi için "PKK'yi terör örgütü olarak kabul ediyor musunuz?" sorusu yöneltiliyor. Böylelikle sanatçı, siyasetçi, entelektüel, gazeteci, kriminal bir alana sıkıştırılıyor.

Bu söz söyletmemeye, konuşurmama hali, genel itibarıyla bir devlet stratejisidir. Anaakım basın da gönüllü olarak veya devletle kurduğu ilişki üzerinden bunu yürütüyor. Kürt'ün bu siyasal sistemde yokluğu üzerine kurulmuş bir devlet sisteminden bahsediyoruz. Kamusal alanda Kürt'e söz söyletildiği anda Kürt'ün "özne" olması, siyasal varlığı, Kürtlüğün Türklük eşitleme hali kabullenilmiş olunacak. Kürtlü-

ğün Türklük ile eşitleme hali, ne devlet elitleri ne de toplumun kimi kesimleri tarafından halen kabul edilebilen bir hakikat değildir.

Son aylarda Deniz Poyraz İzmir'de, Dedeoğulları ailesinden 7 kişi ise Konya Meram'da katledildi. Bu katliamların devletin Kürtlere dönük kriminalizasyonu ile bağlantısı nedir? Kürt'ün özne hali neden bir sorun teşkil ediyor?

Kürtlük ile Türklüğün kitlesel olarak asıl karşılaşma dönemi, 90'lı yılların başlarına denk geliyor. 90'lı yıllardan önce Kürtlük ve Türklüğün toplumsal, kamusal alanda iç içe geçmesi, karşılaşması pek gerçekleşmemişti. Kürtler iki biçimde Malatya'dan öteye geçmişti: İlk geçenler, sürgün amaçlı Batı Anadolu'ya göçertilmiş Kürt aşiretleri, liderleri, aileleri ve siyasetçileriydi. Diğer kategori ise çok kitlesel olmasa da çalışmak için -hamallık gibi- ağırlıklı olarak İstanbul'a giden Kürtler oldu. Yani Kürtlerin 1990'lar öncesi Türkiye'nin batısında bulunma hallerini sürgün ve çalışma (Mahmut Esat Bozkurt'un ifadesiyle hizmetçi olma) olarak ifade etmek yerinde olabilir.

90'lı yıllarla birlikte Kürtler, siyasal özneler olarak da Batı'ya göçmeye başladılar. Zorunlu göçertmeyle birlikte Batı'ya göçen Kürtler, ilk defa kitlesel olarak "eşit hak" talebinde bulundular, örgütlendiler. Dikkat edilirse Türkiye'nin batısında Kürtlere karşı milliyetçilik, ırkçılık, linçler, bu dönemle birlikte ortaya çıkıyor çünkü öncesinde Kürtlerin var olma halleri sürgün ve hizmetçi olarak benimsenmişti. 1990'lı yıllar, Kürtlerin kendilerine biçilen bu elbiseyi yırttığı, siyasal özne olarak ortaya çıktığı bir dönemdi. 90'lı yıllarla birlikte Kürtler ilk defa ülkenin batısında kitlesel olarak hak ve eşit hukuk talepleriyle "özne" olmaya başladılar. Kürt inkarı, bununla birlikte ortadan kalktı ama Türk toplumunun çoğunluğu bunu hala kabul etmiş değil. Orman yangınlarını bile Kürt'e bağlamak, hala Kürt'ün eşit görülmemesinden kaynaklanıyor. Kürt'ün sürgün edilerek batıya gitmesi devletin kontrolünde ama Türk toplumunun çoğunluğu Kürt'ün batıdaki varlığını "hizmetçi" olarak kabul ediyor ve böyle devam etmesini istiyor.

Kürtlerin hak, adalet ve özgürlük taleplerinin batıda da artmaya başladığı 90'lı yıllardan sonra, özellikle 2000'lerin başlarından itibaren buralarda Kürtlere karşı linçler artmaya başladı çünkü Kürtler batıda ekonomik anlamda gelişmeye, siyasal anlamda "özne" olmaya başladılar; toplumsal, kültürel, sanatsal ve sınıfsal anlamda belirginleşmeye, seslerini yükseltmeye başladılar. Bu da batıda oluşturulmuş o Türklük kimliğinin Kürt'ün "özne" haline gelişini kabul edemeyişini anlamına geliyor. Bunun meşruluğunu ise "terörist" kavramı üzerinden sağlıyorlar. Türk toplumu içinde devletin bu yöndeki söylemini sorgulamadan kabul eden kesimler, bu yüzden Kürtlükle ilgili eşitlikçi bir algıya da sahip değil.